

Mező Ferenc – Kovács Tibor

Egészségturizmus mint lehetséges kitörési pont az Észak-alföldi régióban

Bevezetés, célkitűzés

Bizonyos időközönként a fejlesztéspolitikában is meg kell állni, számadást kell készíteni, és meg kell próbálni válaszolni arra az egyszerű(nek tűnő) kérdésre, hogy merre tovább? Ez a hétköznapi életben is fellelhető alaptétel igaz az Észak-alföldi régió turizmusára, azon belül pedig a gyógy- és termálfürdők helyzetére is. S hogy mi teszi szükségessé e számadást? Az eddig eltelt időszak, a terület-fejlesztési törvény megalkotása óta eltelt lassan másfél évtized hazai fejlesztési (azon belül turisztikai) tevékenység-sorozata mindenképpen. Valamint az Új Széchenyi Terv! A tanulmány megvizsgálja a régió 44, egészségturisztikai szempontból jelentős településén található 58 gyógy-, valamint termálfürdő és fürdőlétesítmény helyzetét, jellemzőit, eddigi fejlesztéseiket és jövőbeni fejlesztési elképzeléseiket; a megszólított fürdőkből visszaküldött (összesen 46 db) kérdőív alapján további vizsgálatokat végez, s mindezek alapján számbaveszi a régió gyógy- és termálturizmusában végbemenő folyamatokat, fontosabb trendeket, és ezeket országos és nemzetközi összehasonlításba helyezi.

Az eddigi fejlesztések összegzése, a velük kapcsolatban felmerülő kérdések

A Széchenyi Terv fürdőfejlesztései, amelyek országosan közel 65 milliárd forintnyi összeget tettek ki, majd az I. Nemzeti Fejlesztési Terv és a jelenlegi Új Magyarország Fejlesztési Terven belüli Észak-Alföldi Operatív Program (ÉAOP) voltak azok a programok, amelyek igen jelentős összegeket fordítottak erre a célra (Heti Válasz, 2010). Emellett a Phare-források és a hazai decentralizált pénzalapok további jelentős fejlesztéseket generáltak (pl. Hajdúszoboszló, Aquapark).

A fő kérdések az eddigi fejlesztések értékelése kapcsán a következők lehetnek (melyekre jelen tanulmány a terjedelmi korlátok miatt csak részben tud válaszolni): mit fejlesztettek eddig az Észak-Alföldön az egészségturizmus terén, és milyen forrásokból? Azok jól hasznosultak-e? Ezek a fejlesztések a turizmus alapindikátoraiban, azok változásaiban visszatükröződnek-e? Mit kell még min-

denképp fejleszteni és milyen forrásból? Kell-e a stratégián, célkitűzéseken változtatni?

A tanulmány nem szándékozik külön kitérni olyan – egyébként alapvető fontosságú – kérdésekre, hogy a turizmusfejlesztés mindeddig leginkább csak rész-halmazként található meg a nagy területfejlesztési tevékenységek körén belül; holott ha húzóágazatként akarjuk definiálni, akkor másképp kellene strukturálnunk az operatív programokat!

Általános adatok az Észak-alföldi régióról

A régió az ország második legnagyobb területű régiója (17.729 km²). A 2009. január elsejei adatok alapján a lakosságszám 1.502.409 fő, mellyel az ország második legnépesebb régiója a fővárost is magába foglaló Közép-magyarországi régió után.

Az Észak-Alföld természetföldrajzi képét az Alföld határozza meg, így az agrárium több helyen jó adottságokkal rendelkezik. A terület legfontosabb természeti kincsei a nagy kiterjedésű, helyenként kiváló minőségű szántóterület, és a termálvíz.

Az Észak-alföldi régió a GDP/fő mutatót tekintve 2007-ben az országos átlag kétharmadát sem érte el (63%), ezzel a magyar régiók között az utolsó helyet foglalta el (Mező, 2009). Az Észak-alföldi régió elmaradottságát jól tükrözi az a tény is, hogy a 311/2007 (XI.17.) Kormányrendelet alapján a 28 kistérségből 24 tartozik a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett kistérségek közé (a kivételt a debreceni, a szolnoki, a nyíregyházi és a hajdúszoboszlói jelentik). A 24 közül 9 a hátrányos helyzetű, 7 a leghátrányosabb helyzetű, 8 pedig a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé tartozik (Mező, 2010).

A sikeres turizmus előfeltételei – regionális jellemzők

A régió egészségturizmusát a geológiai viszonyok szempontjából a felszín alatti vízkészlet ásványianyag-összetétele és a kitermelhető vízkészlet mennyisége alapozza meg. Az ország területén két regionális hévíztároló nagyrendszer helyezkedik el. A meglévő termálkutak 70%-a a felsőpannóniai, 20%-a a triász időszaki hévíztároló rendszert „csapolja meg”, míg a maradék 10% a devontól a negyedidőszakig terjedő, különböző geológiai korokban képződött rezervoárokból termel.

Közlekedés, elérhetőség. Az Észak-alföldi régió az országos közúthálózat hosszát tekintve a magyarországi régiók között a második helyen áll, a fajlagos mutatók szempontjából ugyanakkor az utolsó előtti helyet foglalja el. Az úthálózat útjelleg szerinti megoszlását vizsgálva az egyik legfeltűnőbb sajátosság a gyors megközelíthetőséget leginkább biztosító autópályák és autótutak igen ala-

csony aránya, bár az átadott új szakaszok (Görbeháza – Nyíregyháza, Görbeháza – Debrecen) javítják az érintett települések megközelíthetőségét.

Elsősorban Jász-Nagykun-Szolnok megye számára jelent problémát, hogy a régió egyik közlekedési (és áruszállítási) főtengelyét jelentő 4-es sz. főút 2x2 sávú gyorsforgalmi úttá fejlesztése késlekedik, illetve megközelítését hátrányosan érinti a hiányzó M4-es autópálya is (a Budapesttől számított elérési időt tekintve ugyanakkor a Jászság 90 percen belül elérhető). A régió Budapesttől számított leghosszabb elérési idővel rendelkező részei a keleti országrész határterületein találhatóak, amelyeknek a fővárostól számított elérési idejük ugyan tetemes (150-210 perc), ám az egészségturizmus szempontjából jelentős keleti (román, ukrán) piacokhoz a legközelebb esnek.

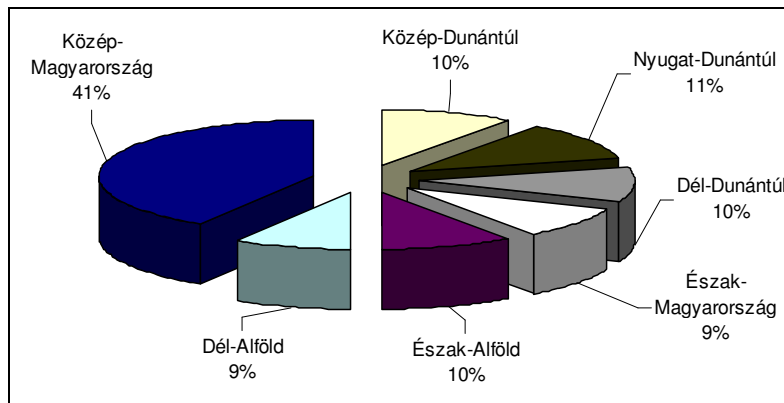
A régió *vasúthálózata* vonalsűrűség tekintetében az országos átlag feletti, a villamosított és az automatabiztosító berendezéssel ellátott vonalak aránya azonban az országos átlag alatt marad.

A *légi közlekedés* szempontjából kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik a debreceni repülőtér, amely 2003 áprilisától már állandó nemzetközi határnyitású kereskedelmi repülőtérként működik. Jelenlegi forgalmának döntő részét nemzetközi turisztikai charter-járatok adják.

Összegzésképpen elmondható, hogy a régióban a turisztikai fogadás közlekedési feltételeit tekintve az elérhetőség terén az autópálya-fejlesztések és a debreceni regionális repülőtér által megalapozott, jelentős javulás tapasztalható az elmúlt évekhez képest. Az utóbbi évek turisztikai, illetve egyéb célú infrastrukturális fejlesztései (pl. kerékpárutak) tovább javították a régió attrakcióinak, így a gyógy- és termálpotenciállal rendelkező településeknek az elérhetőségét. Ugyanakkor a régió alsóbbrendű úthálózata továbbra is jelentős fejlesztésre szorul, amelynek megvalósulását az ÉAOP 3.1.1. 4 és 5 számjegyű utak fejlesztését szolgáló konstrukciója segítheti elő.

A gazdasági válság turizmusra gyakorolt hatása az Észak-Alföldön

A turizmus – interszektoralis jellegéből adódóan – számos nemzetgazdasági ág teljesítményéhez járul hozzá különböző mértékben. A legjellemzőbb, legszorosabb kapcsolatban a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ággal van, melynek részesedése a teljes hazai GDP-ből 2007-ben 1,6%-ot tett ki. Az Észak-alföldi régióban ez az arány 1,8% volt, tehát megállapítható, hogy a régió gazdaságában a turizmus mint nemzetgazdasági ág az országos átlaghoz képest magasabb értékkel bír, ezáltal jelentősebbnek tekinthető. A régió Magyarország turizmusában betöltött jelentős szerepére mutat rá a bruttó hozzáadott érték régiók közötti megoszlása: az Észak-alföldi régió 10,4%-kal részesedik, mellyel a régiók sorában a harmadik helyet foglalja el Közép-Magyarország és Nyugat-Dunántúl után (1. ábra).

Forrás: KSH.

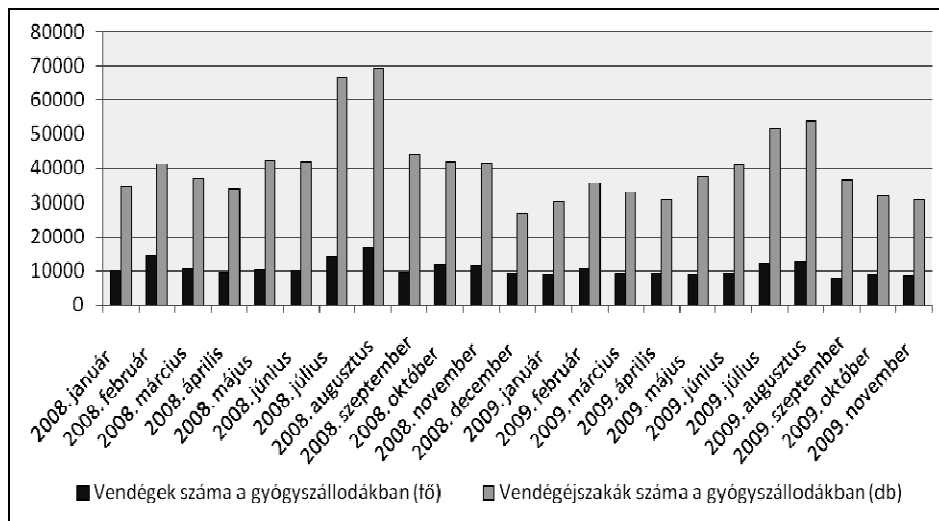
1. ábra: A bruttó hozzáadott érték megoszlása a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatban régiók szerint, 2007 (%)

A 2008-ban kezdődött gazdasági válság a régió turizmusát is érzékenyen érinti, ez a hatás a turizmus jelenleg rendelkezésre álló 2009-es mutatóiban is nyomon követhető. A válság elsősorban a kereskedelmi szálláshelyeket érinti, amelyet a kapcsolódó vendégforgalmi adatok alakulása jól érzékeltet.

A régió kereskedelmi szálláshelyein főszezonban (július-augusztus) mind a vendégek száma, mind az eltöltött vendégéjszakák száma 2009-ben visszaesést mutat a 2008-as adatokhoz viszonyítva. A vendégek számát tekintve a visszaesés mértéke augusztus hónapra vetítve meghaladta a 13%-ot (13,45%), a vendégéjszakáknál a visszaesés mértéke közel 13%-os volt (12,9%).

A régió egészségturizmusában zajló folyamatokat jól érzékelteti a gyógy-szállodák vendégforgalmának alakulása (2. ábra).

A KSH 2008-as adatai szerint a régióban 11 gyógyszálloda található 2730 férőhellyel. A gyógyszállodákban a vendégek és a vendégéjszakák száma az év azonos időszakához képest az év minden időszakában (főszezonban és szezonon kívül is) a 2009-és évben valamennyi hónapban visszaesést mutat a 2008-as adatokhoz viszonyítva. Bár a gyógyszállodák szezonalitást mérséklő jellege miatt a vendégforgalom mutatói egyenletesebben alakulnak a kereskedelmi szálláshelyekéhez képest, a visszaesés mértéke egyes hónapokat tekintve igen jelentős. A vendégek számát tekintve február hónapban a legnagyobb mértékű a visszaesés (a 2008-as adat 74,1%-a), a vendégéjszakák számát tekintve pedig november hónapban (a 2008-as adat 74,5%-a), de a főszezon mutatóinak visszaesése is tetemes, az előző év 70-80%-a. Ez alapján elmondható, hogy a válság a régió turizmusán belül a gyógyszállodákat jelentős mértékben érintette.

Forrás: KSH, saját szerkesztés.

2. ábra: A vendégforgalom alakulása a régió gyógyszállodáiban, 2008-2009

Az Észak-Alföld az Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégiában

Az egykori Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium (ÖTM) Turisztikai Szakállamtitkárságának megbízása alapján készült és 2007-ben elfogadott Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégia (OES) célja olyan javaslatok megfogalmazása, amelyek megfelelő koncepcionális iránymutatást tartalmaznak a döntéshozók számára az egészségturisztikai fejlesztések tekintetében, és amelyek az egészségturizmust az ország turizmusfejlesztési irányvonalaihoz igazítva hivatottak elhelyezni a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (NTS) pilléreire alapozva. Az OES az Észak-alföldi régió gyógytényezővel rendelkező településeit a gyógytényező nemzetközi, országos és regionális, valamint helyi jelentősége szerint sorolja be (1. táblázat).

A régió gyógytényezővel rendelkező 44 településén 58 fürdőlétesítmény található. Az OES-ben a régióra vonatkozó információk ugyanakkor aktualizálásra, pontosításra szorulnak, hiszen jelen tanulmány készítésének időszakában a fenti települések közül Baktalórántházán és Komádiban a strandfürdő nem üzemelt, míg Máriapócs minősített gyógyvízzel rendelkezik ugyan, amelyet azonban jelenleg nem hasznosítanak, s fürdőlétesítménnyel sem rendelkezik (bár a település tervei között szerepel gyógyfürdő létesítése). Abádszalók jelenleg lezárt hévízkúttal rendelkezik, a strandfürdő vizét gázzal melegítik fel a kívánt hőmérsékletre, melynek gyógyhatása nem ismert.

Az egészségügyi ellátórendszer turisztikai vonatkozásai

Az Észak-alföldi régió gyógy- és egészségturizmusának fejlesztése szempontjából jelentős szerep juthat az egészségügyi ellátórendszernek, ezen belül a rehabilitációs ellátásoknak, elsősorban a gyógytényezővel rendelkező, illetve azok közvetlen közelében elhelyezkedő településeken. Hazánkban a szakellátást (kivéve a rehabilitációs ellátórendszert) finanszírozási és történelmi okokból a fekvőbeteg-kapacitások túlsúlya jellemzi, kevés a rugalmasan működő, jól felszerelt járóbeteg szakambuláns központ, amelyek lehetővé tennék a térség gazdasági versenyképességének növelését akár a határokon átnyúló egészségügyi programokban is. Bár egészségügyi területen egyetemi képzést nyújtó intézmény van a régióban (DEOEC – Debrecen), de a régiós egészségturizmus fejlődését komolyan veszélyezteti az a tény, hogy hosszútávon nem biztosított az egészségügyi személyzetnek a régióban való megtartása.

1. táblázat: Az egészségturizmus szempontjából fejlesztendő települések az Észak-alföldi régióban

Megye	Nemzetközi jelentőségű gyógytényezővel rendelkező települések	Országos és regionális jelentőségű gyógytényezővel rendelkező települések	Helyi jelentőségű gyógytényezővel rendelkező települések	Összesen (db)
Hajdú-Bihar	Debrecen-Nagyerdő; Hajdúszoboszló	–	Balmazújváros, Berettyóújfalú, Földes, Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás, Kaba, Komádi, Nádudvar, Polgár, Püspökladány, Tiszacsege	14
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Nyíregyháza-Sóstó	Kisvárda, Tiszavasvári, Vásárosnamény	Baktalórántháza, Fehérgyarmat, Máriapócs, Mátészalka, Nagykálló, Nyírbátor	10
Jász-Nagykun-Szolnok	–	Berekszállás, Cserkeszlő, Martfű, Szolnok, Túrkeve	Abádszalók, Jászapáti, Jász-árokszállás, Jászberény, Jászboldogháza, Jászszentandrás, Jásztelek, Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Mezőtúr, Tiszaföldvár, Tiszafüred, Tiszaörs, Törökszentmiklós	20
Összesen (db)	3	8	33	44

Forrás: Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégia.

A régió egészségturisztikai mutatói, jellemzői

Egészségturisztikai szempontból a régió területi koncentrálttságot mutat. Hajdúszoboszló turisztikai teljesítménye a *nemzetközi turizmus* viszonylatában is je-

lentsnek mondható, kiterjedt, több országot érintő stabil külpiaccal rendelkezik, és a belföldi turizmusban betöltött szerepe is domináns. Hajdúszoboszló mellett Debrecennek és Nyíregyházának a hazai mellett a nemzetközi, elsősorban a kelet-európai, kelet-közép-európai piacokon betöltött szerepe erősödik a folyamatosan bővülő szolgáltatás-kínálata által.

A régió nyolc, *országos-regionális jelentőségű* gyógytényezővel rendelkező településének fürdőlétesítményei az elmúlt évtized bővülő fejlesztési forrásainak köszönhetően széles szolgáltatás-kínálattal, javuló infrastrukturális feltételekkel, bővülő kereslettel, s egyre kiterjedtebb ismertséggel rendelkeznek az egészségturizmus piacán. Az elsősorban hazai látogatók mellett a nemzetközi fürdőkhöz képest kisebb volumenű, de egyre növekvő, stabilizálódó külföldi vendégekért mondhatnák magukénak.

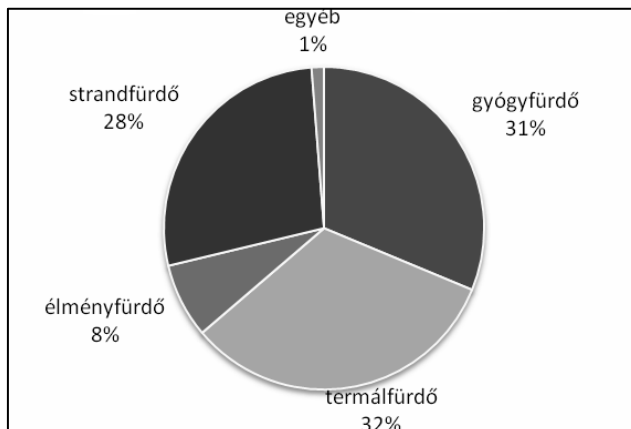
Helyi jelentőségű gyógytényezővel rendelkező települések fürdőlétesítményei nagy számban találhatóak a régióban. A 33 település egy része a helyi rekreációs célok betöltése mellett jelen van a turisztikai piacon, elsősorban a belföldi látogatók számára népszerű célpontként, de kedvező elhelyezkedés esetén külföldi turisták által is rendszeresen látogatottan (pl. Berettyóújfalu, Hajdúbozsórmény, Jászszentandrás). A helyi jelentőségű termálpotenciállal rendelkező települések a turizmust, ezen belül az egészségturizmust kitörési pontnak, a helyi gazdaság diverzifikálását megalapozó endogén erőforrásnak tekintik a jövőre nézve.

A kis- és nagytérségileg összehangolt fejlesztések, a gyógy/termáltérségek kialakítása, a gyógy/termálvíz komplex hasznosításában rejlő lehetőségek sokrétű kihasználása, a piaci kínálatban a megfelelő pozíció megtalálása katalizáló erőként hathat nem csupán a helyi jellegű fürdőlétesítmények esetében, hanem a vidéki települések, kistérségek potenciális fejlődésének vonatkozásában is. Javasolt a kedvező gyógyvíz adottságok erőteljesebb kihasználása, a magas minőségű gyógy szolgáltatások és egészségügyi szolgáltatások fejlesztése, a turisztikai szezon hosszabbítása érdekében a fedett/félfedett/időszakosan fedett létesítmények arányának növelése. További cél a térségi együttműködések erősítése, összehangolása az egészségturizmus területén. Az együttműködés és összehangolás egyaránt fontos régióon belül és nagytérségi szinten a szomszédos régiókkal (pl. „Alföld Spa”).

Az egészségturizmus alapjai az Észak-alföldi régióban

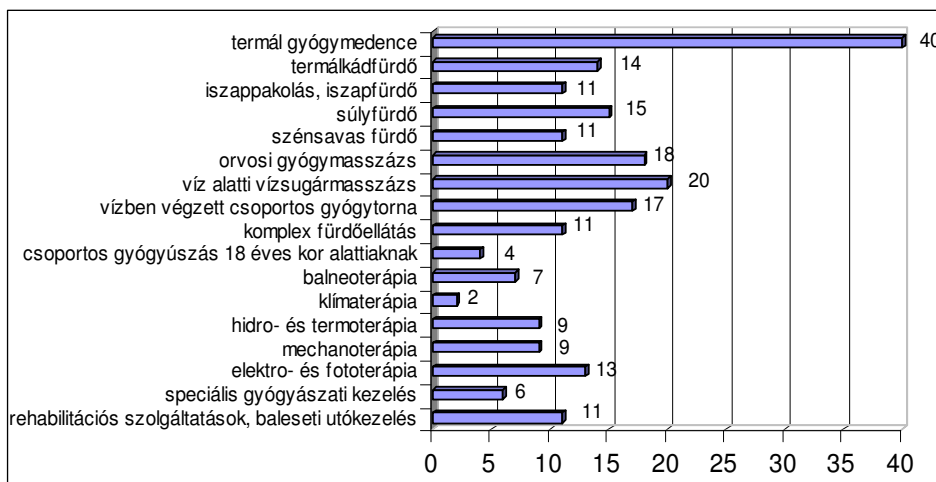
Magyarország termálvíz-kútjainak 16%-a (213 db) a régióban található. A legtöbb kút – 125 – Jász-Nagykun-Szolnok megyében lelhető fel, míg Hajdú-Bihar megye településein 64, Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig 24 ilyen kút van. A gyógyászati hasznosítás azonban ennél már jóval szerényebb. A minősített gyógyvízzel rendelkező települések száma 34, közülük kettő – Debrecen és Hajdúszoboszló – az Országos Gyógyhelyi és Gyógyfürdőügyi Főigazgatóság

(OGYFI) országos törzskönyvi nyilvántartása alapján gyógyhely minősítésű. A régió 44 településén található fürdőlétesítmény, 28 fürdőben gyógyvíz van. A fürdőlétesítmények jellegét tekintve a termál- és a gyógy-jelleg dominál, emellett számos strandfürdő üzemel és az élményjelleg is jelen van (4. ábra).

Forrás: saját szerkesztés.

3. ábra: A régió fürdőlétesítményei jellegük szerint

Forrás: saját szerkesztés

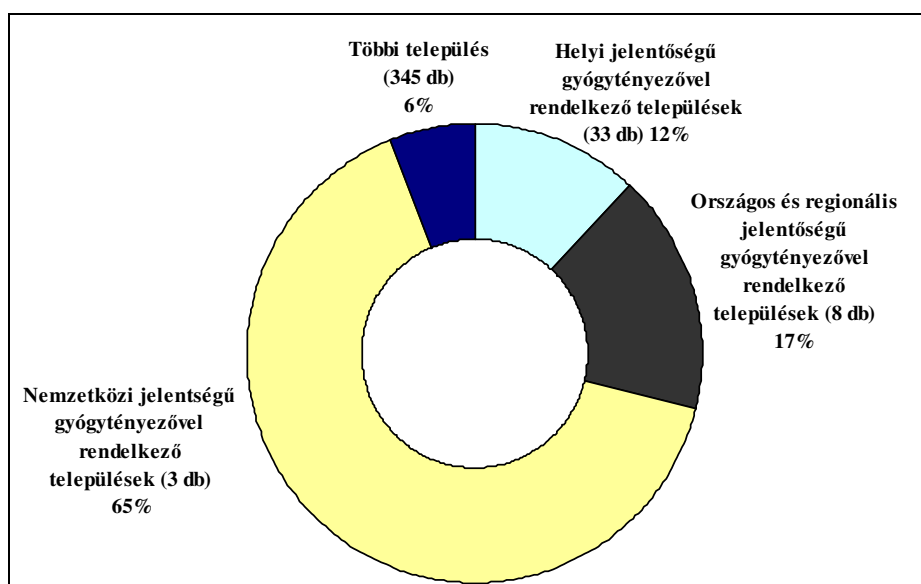
4. ábra: Gyógykezelések típusai a régió fürdőlétesítményeiben, db

Az utóbbi évek támogatási forrásainak köszönhetően számos létesítmény komplex fejlesztéseket hajtott végre, melynek eredményeképpen a többfunkciós (egyszerre gyógy-, termál-, strand- és/vagy élmény) jellegű fürdők turisztikában betöltött szerepe erősödik.

A fenti jellemzőkből kitűnik, hogy a szolgáltatók a legnagyobb hangsúlyt a gyógy-szolgáltatásokra helyezik, az élményfürdők kivételével minden létesítmény rendelkezik termál gyógymedencével. A gyógy-szolgáltatások előtérbe helyezését elsősorban a kitermelt víz összetétele, gyógyhatása, gyógyászati célokra történő felhasználhatósága hívja életre, valamint a megjelölt célcsoport által támasztott igények. Ugyanakkor a gyógy-szolgáltatások többségének kialakítása költség- és szakértelem-igényes, finanszírozhatóságát pedig az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) határozza meg.

A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakákat elemezve megállapítható, hogy a nemzetközi jelentőségű gyógytényezővel rendelkező települések 65%-kal, az országos-regionális és helyi jelentőségű települések együttesen 29%-kal részesednek (5. ábra). A fennmaradó 6% a többi 345 régióbeli település részesedése, így a települések mindössze 11%-a produkálja a régióban eltöltött vendégéjszakák 94%-át. Ez alapján megállapítható, hogy a gyógytényező (termálvíz, gyógyvíz) jelenléte egy településen jelentős vendégéjszaka-számot generálhat a régióban, s bár a fürdővel rendelkező településeken más turisztikai attrakció (kulturális, természeti, stb.) is megtalálható, a régióban a 10 legtöbb vendégéjszakkával rendelkező település közül 3 (Hajdúszoboszló, Berekfürdő, Cserkeszlő) legfőképp gyógyfürdőjéről ismert.

Forrás: KSH, saját szerkesztés.

5. ábra: Vendégéjszakák aránya a gyógytényezővel rendelkező települések kereskedelmi szálláshelyein az Észak-alföldi régióban, 2008

A hazai települések rangsora az egészségturisztikai versenyben

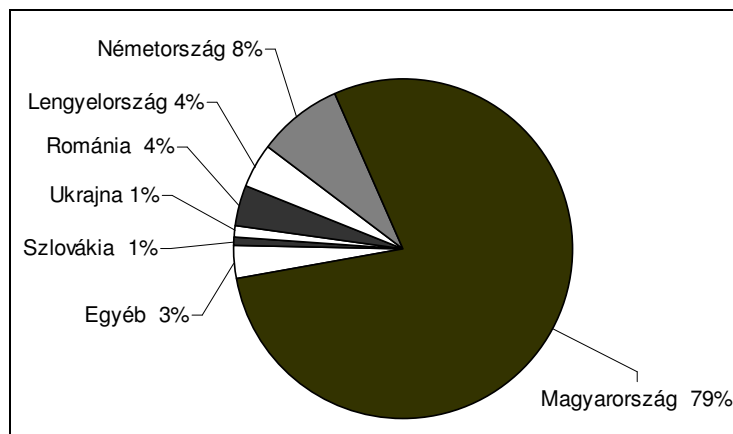
A települések sorrendjéből kiolvasható, hogy az ország (és ezen belül a régió) vezető turisztikai terméke az egészségturizmus, a nemzeti szinten legjelentősebb 10 településből 5 ismert gyógyfürdővel rendelkezik (Hévíz, Hajdúszoboszló, Bük, Zalakaros, Sárvár). Budapest mellett csupán Sopron és Debrecen az a két város, ahol széles a turisztikai attrakciókínálat (kulturális, rendezvény, sport, stb.), ugyanakkor mindkét város kiemelt gyógyturisztikai desztináció közvetlen közelében található, illetve Debrecen maga is nemzetközi jelentőségű fürdőkomplexummal rendelkezik.

A fenti adatokból kitűnik, hogy az Észak-alföldi régió turizmusának motorja egyértelműen Hajdúszoboszló kiemelkedő turisztikai teljesítménye. Tekintettel arra, hogy a régió gyógy- és termálvízkészletének összetétele, hatásai hasonlóak, egymásra épülő fejlesztésekkel és összehangolt marketingtevékenységgel a kereslet növekedése érhető el az egészségturizmus területén, ami a turizmus más területeire is tovagyűrűző hatást gyakorolhat. Az adatokat tekintve a települések rangsorából kiemelkednek Hajdúszoboszló adatai: 2008-ban a vendégek számát tekintve a régiós adat közel harmadát, több mint 200 ezer főt tudhatott magáénak, a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszaka-számból pedig közel 800 ezerrel részesedett a régió 2 milliós vendégéjszaka számából. Az átlagos tartózkodási idő jelentősen meghaladta a régió átlagát: 2008-ban 3,8 éjszaka volt. Regionális szerepkörükből adódóan Debrecen és Nyíregyháza adatai tartalmazzák a nem csak egészségturisztikai céllal ide érkezők által eltöltött vendégéjszakákat is. Ugyanakkor figyelemreméltó adat, hogy a gyógytényezővel nem rendelkező településeken eltöltött vendégéjszakák aránya csupán 5%. Ebből következik, hogy a turisztikai potenciállal rendelkező települések túlnyomó részén az attrakciókínálat egy részét (több helyütt egészét) az egészségturizmus biztosítja.

Az Észak-Alföld egészségturizmusának külföldi piaca

A külföldi vendégek tekintetében országosan a hagyományosan legjelentősebb küldő ország Németország. A német vendégek csökkenő száma mellett a régiónak és Hajdúszoboszlónak hagyományosan a legfontosabb vendégköre lengyel, és mivel ez leginkább az Észak-alföldi régióra jellemző, a marketing tevékenység során Lengyelországgal kiemelten érdemes foglalkozni. Nő a régióval is határos két ország, Románia és Szlovákia részesedése az ország turizmusából, ami a régió számára biztató fejlemény. Ebből a két országból érkezik a legtöbb, kb. 7-7 millió látogató Magyarországra (Kincses, 2009), bár a számok ezen két ország esetében az egészségturizmus szempontjából kevésbé relevánsak, mivel a látogatók jelentős része nem elsődlegesen turisztikai céllal érkezik (átutazó, rokonlátogatás stb.).

A fürdők országonkénti látogatottságát elemezve megállapítható, hogy a külföldi vendégek túlnyomó része a nemzetközi jelentőségű fürdőket látogatja. Az országos-regionális és a helyi jelentőségű gyógytényezővel rendelkező települések fürdőiben elsősorban a német vendégek fordulnak elő nagyobb számban, az előbbiben az összes német vendég 12%-a, utóbbiban 10%-a fordul meg. A szomszédos, illetve kelet-közép-európai országok közül a Romániából, Ukrajnából és a Lengyelországból érkező vendégek több, mint 90%-a a nemzetközi fürdőket keresi fel, ez alól kivételt képez Szlovákia: az innen az érkező látogatók nagyobb arányban fordulnak elő néhány kisebb, helyi jelentőségű fürdőben (pl. Hajdúböszörmény, Polgár, Tiszacsege, Tiszavasvári). A földrajzi közelségre, valamint a települések közötti partnerkapcsolatokra alapozva a szomszédos országok, illetve határmenti régiók irányába folytatott intenzív, célirányos marketingtevékenység növelheti a régió helyi jelentőségű fürdőinek látogatottságát.

Forrás: saját szerkesztés.

6. ábra: A régió gyógy- és termálfürdőinek látogatottsága országonként, 2008

A „Világtrendek a turizmus-iparban” című tanulmány (Várhelyi, 2009) szerint az egészségturizmus a turizmus egyik legnagyobb és leggyorsabban fejlődő ága. A modern egészségturizmus legfőbb jellemzője a komplexitás, mely ma már nem elsősorban a vízről és a vízhez kapcsolódó klasszikus kezelésekről szól, hanem az adott igényhez, problémához tartozó komplex megoldáscsomagokról. Az egészségturizmus egészséggel kapcsolatos trendjei egyrészt a medical wellness előretörését, másrészt az egészségügyi aspektusok felértékelődését jelentik. Bár a klasszikus gyógyturizmus visszaszorulóban van a wellness terjedő trendjéhez képest, de ez nem vonatkozik a gyógyturizmus egészségüghöz kapcsolódó részére. Ez Magyarország szempontjából a gyógyturizmuson belül versenyelőnyt jelent, hiszen mind a hagyományok, mind a rendelkezésre álló humán erőforrás terén az ország helyzete jobb, mint a legtöbb versenytársé.

Az egészségturizmus kapcsán megszólított célcsoportok

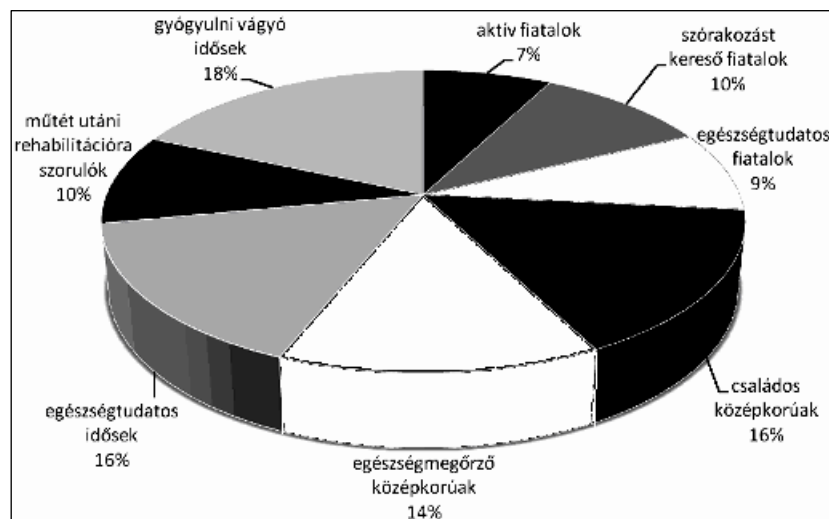
Az Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégia az alábbi főbb kategóriákba sorolja az egészségturizmus célcsoportjait (2. táblázat):

2. táblázat: Egészségturisztikai célcsoportok

Szolgáltatás Korosztály	Fitness	Élményfürdő	Wellness	Gyógyfürdő
18-35 év	aktív fiatalok	szórakozást kereső fiatalok	egészségtudatos fiatalok	műtét utáni rehabilitációra szorulóknak
35-55 év		családos középkorúak	egészségmegőrző középkorúak	gyógyulni vágyó idősök
55 évestől			egészségtudatos idősök	gyógyulni vágyó idősök

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.

Az Észak-alföldi régióban végzett kutatás eredményeiből megállapítható, hogy a régió gyógy- és termálfürdőinek többsége *egyszerre több célcsoport* igényeire összpontosít a kialakított szolgáltatásokkal. A szolgáltatók többsége a középkorú és időskorú népességet tekinti célcsoportjának, emellett a családok és a szórakozást kereső fiatalok jelennek meg markáns célcsoportként (7. ábra).

Forrás: saját szerkesztés.

7. ábra: Célcsoportok, %

A felmérésből kiderült, hogy az időseket a szolgáltatók 33%-a, a középkorúakat pedig 30%-a tekinti célcsoportjának (ebbe a kategóriába beletartoznak a

családosok is). Viszonylag szerényebb a részesedése a fiatal korosztálynak a célcsoportok tekintetében, a rájuk való koncentrálás elsősorban az élményfürdővel, illetve élménymedencével rendelkező szolgáltatók esetében jellemző.

A felsorolt célcsoportokat egymástól igen eltérő igények jellemzik, ezt a többgenerációs fejlesztések tervezése során, új piacok felkutatásakor figyelembe kell venni. Számos helyi jelentőségű, markáns saját profillal nem rendelkező szolgáltató esetében kitörési pontként szolgálhat az egy-egy célcsoportéhoz tartozó vendégkör speciális igényeihez igazodó fejlesztések megvalósítása.

A gyógytényezővel rendelkező településeket jelentőségük szerint összehasonlítva megállapítható, hogy a látogatók motiváció szerinti megoszlása az országos-regionális és helyi jelentőségű fürdők esetében majdnem azonos, a legjellemzőbb motiváció a szabadidő aktív eltöltése (44%), melyet az egészségmegőrzés és a gyógyászat követ. Megállapítható, hogy ezekben a fürdőkben a nem gyógyászati célú motiváció által vezérelt látogatás 80%-os, melyet az érintett fürdők fejlesztéseinél célszerű szem előtt tartani. A nemzetközi jelentőségű központok esetében jóval kiegyenlítettebb a motiváció szerinti megoszlás, amely elsősorban komplex jellegűből adódik. A legjellemzőbb motiváció az egészségmegőrzés (37%), ezt a gyógyászat (32%) követi, s a szabadidő aktív eltöltése harmadikként jelenik meg (29%).

Versenyársak az egészségturisztikai piacon

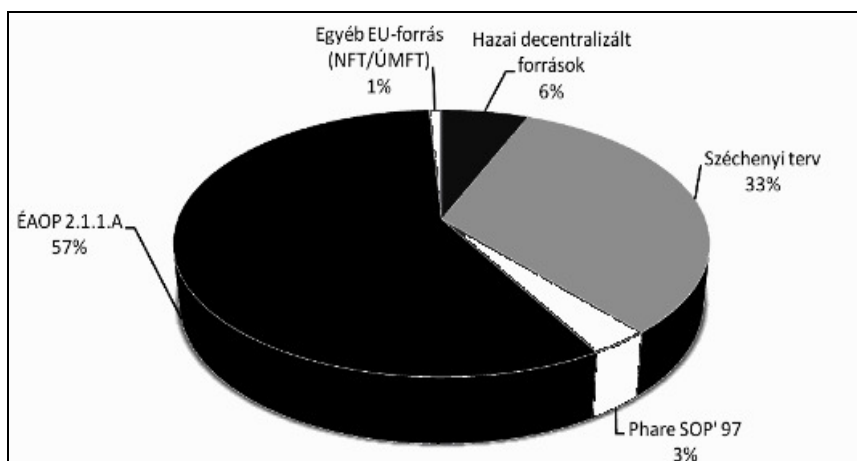
Az egyes célcsoportokhoz igazodó profil kialakítását a régió hazai és határon túli versenyársainak erősödése is szorgalmazza. A szintén szomszédos Észak-Magyarország támogatott fürdőprojektjei között van Eger, Egerszalók, Mezőkövesd, Miskolc és Sárospatak, melyek az Európai Unió forrásokból történő fejlesztéseik révén versenyársként jelennek meg az egészségturisztikai piacon. Az Észak-alföldi régió 2006-ban elfogadott és 2008-ban felújított Stratégiai Programja külön intézkedésként fogalmazza meg a szomszédos régióval való turisztikai együttműködés lehetséges közös pontjait, azzal a céllal, hogy a két régió turisztikai kínálata együttesen jelenjen meg hazai és nemzetközi piacokon.

Az együttműködés alapját a részben eltérő turisztikai potenciálokban (pl. Észak-Magyarország) rejlő lehetőségek közös kiaknázása, illetve fenntartható módon történő komplex turisztikai hasznosítása képezi. A hazai szomszédos régiók viszonylatában a Közép-magyarországi régió fürdői közül jelenleg elsősorban a főváros fürdői jelentenek komoly versenyársat. A versenyársak bemutatásánál szükséges megemlíteni a környező országok, elsősorban Románia szerepét a tágabb régió egészségturisztikai piacán, amellyel tervezett fürdőfejlesztései révén (Nagyvárad-Félixfürdő, Szatmárnémeti, Temesvár stb.) versenyársként számolhatunk a jövőben. Szatmárnémetiben Strukturális Alapokból 8 millió eurós aquapark megépítését tervezik a közeljövőben magyar befektetői segítséggel, ez a létesítmény komoly piaci tényezőként fog hatni a régió egészségturiz-

musára. Az Észak-nyugat-romániai régió operatív programja 5.2. prioritása („Creation, development, modernization of tourism infrastructure for the sustainable promotion of natural resources”) keretében a közelmúltban nyílt meg a lehetőség fürdőfejlesztésekhez kapcsolódó pályázatok benyújtására. A közelmúltban alakult meg a vajdasági Egészségturizmus Klaszter, melynek célja a közös fejlesztési, képzési, kutatási tevékenység megvalósítása, a vajdasági egészségturizmus fellendítése (a Vajdaságban az alábbi települések rendelkeznek gyógy- és/vagy termálfürdővel: Kanizsa, Csóka, Törökkanizsa, Horgos, Zenta, Szabadka, Újvidék).

A három alföldi klaszter (Észak-alföldi, Dél-alföldi, Vajdasági) és a romániai partnerek egy közös eurorégiós turisztikai klaszter kialakításán dolgoznak, melynek célja az „Alföld SPA” márka bevezetése, elismertetése, a turizmus területén marketing, oktatási, információs, innovációs és fejlesztési feladatok ellátása közös együttműködés keretében.

A korábbi és jelenleg futó fürdőfejlesztések eredményei, tapasztalatai

Forrás: saját szerkesztés.

8. ábra: Az egészségturisztikai támogatási források megoszlása az Észak-alföldi régióban (1999-2009)

A 80-as évek végén, 90-es évek elején a gyógy- és termálfürdőink túlnyomó része jobbára helyi jelentőségű, közcélú jóléti fürdőként üzemelt. A régióba érkező nemzetközi és hazai gyógyturizmus csupán néhány településen koncentrált (pl. Hajdúszoboszló, Nyíregyháza-Sóstó stb.).

A kezdeti, elsősorban technológiai fejlesztéseket, medence-felújításokat segítő hazai decentralizált források támogatásai mellett a Széchenyi Terv jelentette az igazi áttörést, amely először tett kísérletet a hazai gyógyturizmus koncepcionális, programalapú fejlesztésének megalapozására. A Széchenyi Terv keretében

mintegy 4 milliárd Ft fejlesztési forrás érkezett a régió 14 településére, ekkor indult meg Cserkeszőlő, Debrecen, Túrkeve, Vásárosnamény bevezetése a hazai és nemzetközi gyógyturizmus piacára. Az Európai Unió források vonatkozásában a Phare SOP '97-es, az akkori Északkelet-magyarországi régió 6 megyéjét érintő program tette lehetővé a Vidékfejlesztés komponensen belül két település, Hajdúszoboszló és Túrkeve fürdőinek fejlesztését.

A gyógy- és termálfürdő-, valamint strandfürdő fejlesztések teljes támogatási forrásnagyságának több, mint 60%-át az EU-s források biztosították, 32%-a a Széchenyi Terv pályázati forrásaiból, s csupán mintegy 6% származik a hazai decentralizált forrásokból. A Széchenyi Terv egészségügyi támogatásai elsősorban a nemzetközi jelentőségű fürdők fejlesztéseire helyezték a hangsúlyt, ugyanakkor jelentős segítséget nyújtottak a kisebb fürdők infrastrukturális és technológiai fejlesztéséhez, szolgáltatásaik bővítéséhez (Mundruczó-Szenyessy, 2005). Több település fürdője ebből a forrásból kapott lehetőséget a helyi jelentőséget meghaladva az országos, regionális szerepkör kialakításához (Cserkeszőlő, Túrkeve, Kisvárd, Püspökladány, Vásárosnamény). Az Európai Unió források számos, korábban helyi jelentőségű fürdőlétesítmény fejlesztéséhez nyújtottak támogatást, így pl. Nyírbátor, Kisújszállás, Berettyóújfalu, Balmaújváros.

A hazai decentralizált forráskeretek – a forráskeretek szűkössége, a változatos célrendszer, valamint a projektek nagyságrendje miatt – elsősorban a helyi jelentőségű fürdők fejlesztésében vállaltak szerepet. A decentralizált források elsősorban kisebb infrastrukturális, technológiai beruházásokhoz nyújtottak támogatást, ugyanakkor néhány település fürdője a decentralizált keretből elnyert támogatás segítségével vált a régió egészségügyi turizmusának tényezőjévé (pl. Fehérgyarmat, Tiszaföldvár, Hajdúböszörmény, Jászszentandrás, Jászboldogháza).

A következő évek támogatási forrásainak hatékony felhasználása érdekében feladatként jelentkezik a tematikus és területi fókuszok megfogalmazása a gyógyturizmus további fejlesztési céljait illetően, valamint új piacok elérése, piaci rések felkutatása.

Az Észak-Alföld egészségügyi turizmusának (meg)tervezett jövője: mit, merre és hogyan?

A régióban az egészségügyi turizmus az egyik legjelentősebb attrakció a turisztikai szektoron belül, ezt az Új Széchenyi Terv is kiemelten kezeli. A feltárt termálvíz-készletekhez kapcsolódóan számos településen épült ki fürdőlétesítmény. Ezeknek a fürdőlétesítményeknek az infrastrukturális ellátottsága, technológiai színvonala, szolgáltatás-kínálata, humán erőforrás-jellemzői, marketingtevékenysége, kapcsolati rendszere a hasonló összetételű vízkészlet és a régióra általánosan jellemző kedvezőtlen gazdasági folyamatok ellenére igen változatosnak

mondható. A régió termálvíz-készlettel rendelkező településeinek többsége a kedvezőtlen gazdasági folyamatok, a munkahelyek leépülése, a lokális jövedelemtermelő források elapadása miatt a gyógy/termálvízre alapozott turizmusban látja a kitörés esélyét. A külföldi látogatók mellett a belföldi kereslet kedvelt célpontjainak is tekinthetők a régió fürdői, amit részben – a regenerációt szolgáló, rekreációs, szabadidős motivációs célok mellett – a lakosság egészségi állapota is indokol. Az elsősorban mozgásszervi problémákat javító gyógyhatás mellett a régió gyógyvizei alkalmasak idegrendszeri, nőgyógyászati, hormonális és bőrgyógyászati panaszok kezelésére (Kincses, 2009). Ezekre a szükségletekre való reagálás még nem tekinthető megfelelőnek, a gyógyszolgáltatások a régióban kevés helyen találkoznak az egészségügyi szolgáltatásokkal, aminek oka elsősorban az egészségügyi szolgáltatások finanszírozási hátterének problémáiban keresendő. A kedvezőtlen tendenciák megfordítása érdekében belső átcsoportosítással módosítani kell az európai uniós források felhasználását, a Széchenyi Terv újraindításával pedig kiegészítő forrást kell bevinni ebbe az egyre fontosabb ágazatba!

Az egészségturisztikai piacon fontos az egészségturizmus szerepének tovább erősítése és a gyógyturisztikai szolgáltatók helyzetének stabilizálása; meggyőződésünk, hogy ez lehet a régió, sőt Magyarország egyik kitörési pontja. A gyógyászati cél mellett jelentős motiváció az egészségmegőrző és az élményjellegű céllal érkező bel- és külföldi turisták száma, melyhez kapcsolódóan a régió számos sajátos jellegzetességgel bír. Ezek a jellegzetességek a nemzetközi trendekhez illeszkedően új termékként jelenhetnek meg a turisztikai piacon (pl. az egészséges életmódhoz kapcsolódóan az aktív turizmus régióban jellemző ágai-val összekötve, a természetgyógyászat kombinálva a régió egyes jellegzetes termékeivel /méz, gyógynövények, biotermékek, stb./). Helye van a régió egészségturisztikai kínálatában az újszerű, nemzetközi trendekhez igazodó kezdeményezéseknek is, melyek segítségével a külpiazi pozíciónk arculatát tehetjük markánsabbá (pl. komplex SPA termékfejlesztés).

Mire kellenének források:

1. A gyógyszolgáltatások bővítésének és termékdiverzifikációjának támogatására
2. Térségileg összehangolt komplex fejlesztések ösztönzésére
3. Az „Alföld Spa” nagytérségi együttműködésben résztvevő régiók komplex egészségturisztikai csomagjainak összehangolt fejlesztésére
4. Keresletélénkítő eszközök bővítésére.

Összegzés

A fentebb ismertetett eredmények és nehézségek láttán le kell szögezni, hogy össznemzeti érdek páratlan – és részben kihasználatlan – természeti erőforrá-

sunk, a termálvízkinccs okszerű és fenntartható alkalmazását továbbfejleszteni turistabarát diverzifikált szolgáltatásokkal. Különösen fontos a szezonális csökkentése, az élményelemek növelése, az egészségturizmus szeletének bővítése, s mindezeknek környezetbarát és energetikai megoldásokkal való ötvözése (nem utolsósorban azért is, mert ezek is eladható, reklámozható elemek). A geológiai adottságokból adódóan a régió gyógy- és termálvizei összetételük alapján mind egészségmegőrzésre, mind gyógyászati célokra (pl. mozgásszervi, nőgyógyászati, bőrgyógyászati, idegrendszeri, stb.) alkalmasak, de ma még kevés és egyoldalú a ráépülő gyógyászati szolgáltatás. Az értékelésnél nem szabad elfelejteni, hogy társadalmi-gazdasági szempontból ez a régió az egyik legfejletlenebb, legalacsonyabb GDP-vel rendelkező területi egység nemcsak Magyarországon, hanem az egész EU-ban is. Az Észak-Alföld ugyanakkor egy mezőgazdasági régió is, és gazdaságilag is fontos, hogy helyben fogyasszák el (nem kis mértékben az ide érkező turisták) az itt megtermelt, kiváló minőségű termékeket (így kisebb lehet a termékek környezeti lábnyoma is). Kiválóak az adottságok a jó minőségű gasztronómiai alapanyagok előállítására, ami a turizmussal kéz a kézben járó vendéglátásnak adhat tájspecifikus arculatot és jelentős minőségi javulást, mind a falusi, mind a kereskedelmi vendéglátás területén. Ez pedig hozzájárulhat a látogatószám stabilizálásához, növeléséhez. A meglévő természeti adottságok természetesen önmagukban még nem elegendők: ötvözni kell őket turisztikai látványosságokkal, csomagok kialakításával. Fontos a gyógyfürdő, wellness és egészségturizmus átjárhatóságának a biztosítása, sőt: még ennél is komplexebb kínálatokat kell létrehozni, mert csak így növelhető az átlagban eltöltött 2,5 nap/vendég szám a régióban.

Fontos leszögezni, hogy az indikátorokban a külföldi turistaszám túlerőltetett, évenkénti irreális növekedési ütemének megkövetelését nem tartjuk helyesnek. A belföldi turisták, a helyi lakosság fürdőkultúrájának fejlesztését elősegítendő törekvések lekicsinylése nem helyes irány. Nem csak válságok idején – de akkor főleg és mindenképpen – a belső fogyasztás és a belföldi turista mindenhol fel kell, hogy értékelődjön. Sokszor azért nem engednek fürdőfejlesztést, mert prejudikálják azok veszteségét (ld. pl. Szolnok japán termálfürdőjének elutasítását).

Pozitív fejlemény, hogy a határmenti kapcsolatok vonatkozásában a centrumvárosok interregionális együttműködésének földrajzi keretei egyre inkább kirajzolódnak: a Nyíregyháza – Ungvár, valamint a Debrecen – Berettyóújfalu – Nagyvárad városkapcsolatokra épülve már konkrét együttműködések fogalmazódtak meg. Ilyen konkrét együttműködések példaként említhetjük a Hajdú-Bihar – Bihar turisztikai együttműködést, az észak-erdélyi autópálya magyarországi autóút-hálózattal való összeköttetésének, valamint a vasúti összeköttetés helyreállításának terveit, melyek a turizmus fejlődésének fontos segítői lesznek a jövőben. A belföldi turisztikai kereslet élénkítését elősegítő, államilag támogatott kedvezmény, az üdülési csekk a fürdők alig több mint felében érvényesíthető

(26 db), ennek az aránynak a javítása, további fürdők bevonása az elfogadóhelyek közé pozitív hatást gyakorolhat a régió egészségturizmusára.

A régió számos települése és szakembere a turizmusban, ezen belül az egészségturizmusban látja a kitörési pontot. Viszont a pontszerűen végrehajtott, területileg nem összehangolt, „kurucos” fejlesztések megvalósításával versenytársként találkoznak egymással az egészségturisztikai piacon, ami nem csupán nemzetközi szinten, hanem regionális szinten is egyre inkább érzékelhető, ennek minden negatív társadalmi és gazdasági következményével együtt. A további fejlesztések sikerességét hátráltathatja, hogy a fürdők a fejlesztéseiket kevésbé hangolják össze, emellett az egészségturizmusban dolgozók nyelvtudása gyenge, s a fürdőlétesítmények infrastrukturális ellátottságának színvonala egyenetlen. A hasonló kínálati struktúra és célcsoport a hazai piacokon való pozicionálás mellett a környező országok piacain való szereplést is negatívan befolyásolhatja, valamint a klasztereken belüli vitákhoz és feszültségekhez vezet. Megállapítható, hogy a fürdőknek nem kell „egyenfürdőknek” lenniük, ellenkezőleg: piaci szegmentálás, piaci rés keresése és termékfejlesztés csakis úgy képzelhető el, hogy ha az eddigi gyakorlatot megváltoztatjuk.

Irodalom

Adatbázisok: TeIR, KSH, NFGM

ÉARFÜ (2008): Az Észak-Alföldi Régió Stratégiai Programja. Debrecen

Heti Válasz (2010): Vízivárosok. Budapest (március 16.)

Kincses Gy. (2009): Az egészségturizmus magyarországi perspektívái – egy megújított stratégia ágazati szempontjai. Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet, Budapest

Magyar Turisztikai Hivatal (2005): Tájékoztató „A fürdőfejlesztésekkel kapcsolatban a hazai termálvízkezelés fenntartható hasznosításáról és a használt víz kezeléséről szóló hidrogeológiai kutatásról”. Budapest

Magyar Turisztikai Hivatal (2005): Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia. Budapest

Magyar Turizmus Zrt. (2008): Marketingterv 2009. Budapest

Magyar Turizmus Zrt. (2009): Marketingterv 2010. Budapest

Mező F. (2009): Gazdasági válság hatásai az Észak-Alföldi Régióban. *Polgári Szemle*, pp. 36-50 (november)

Mező F. – Kovács K. (2010): A válság és a KKV szektor az Észak-Alföldi Régióban. *Comitatus*, pp. 96-109 (január-február)

Mundruczó Gy.-né – Szennyessy J. (2005): A Széchenyi Terv egészségturisztikai beruházásainak gazdasági hatásai. *Turizmus Bulletin*, 9. évf. 3. sz., Budapest

ÖTM – Aquaprofit Rt. (2007): Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégia, Budapest

Várhelyi T. (2009): Világtrendek a turizmus-iparban. Szolnok